

לעיל דף יד בסוגיא דאחע"א בעריות באיסורים שונים, ובמשנה א' יש בא ביאה אחת וחייב עליה ו' חטאות, הבא על בתו כו', ונתקשו הראשונים בכמה דברים, (ע' רמ' בפיה"מ וכן בתוד"ה נשאת לאחיו) מכח מה שהאשה בסוגיין היא ממזרת, דהרי בא על אמו וילדה, והראשונים נתקשו בשני דברים. הרמב"ם בפיה"מ הקשה דא"כ איך בנשאת לא' מאחיו חל על כל האחים איסור אשת אח, הלא היא ממזרת ואסורה לו לינשא לה, ואין כאן קידושין שתופסין. וכתב הרמ' דזה אינו דקידושין תופסים בממזרת דקיי"ל דרק בחיי"כ אין קידושין תופסין ולא בחייבי לאוין, וממזרת רק חייבי לאוין ולכן יש כאן חלות קידושין אפי' אם עובר דאסור לנשאה.

עוד תי' הרמ' די"ל דהאח נמי ממזר ולכן מותר מן הדין בממזרת. אבל תוס' הקשו עוד דמאחר שהיא ממזרת א"כ איך חל איסור אשת אח על איסור ממזרת הלא אחע"א. וכתבו התוס' ב' תירוצים או דגם אחים ממזרים ואין עליהם איסור ממזרת. או דאיסור אשת אח הוי איסור חמור וחל על איסור קל כדפרישית לעיל.

וכתב התו"ט דצ"ע בדברי הרמ' שמשמע דכתב שני תירוצים שונים ויתכן דאין כאן אחים ממזרים, והלא אה"נ קידושין תופסין מ"מ איך חל איסור אשת אח על ממזרת, ולא משמע ברמ' דמחלק כתוס' בין איסור חמור או איסור קל, [לא ביאר ראייתו לזה, וע' נר תמיד ראיות בשיטת הרמ' בזה]. וע"ש דבע"כ כל דברי הרמ' חד תי', ע"ש בכ"ד.

וכתב הגר"ח (מכתבי תורה עמוד יא, ונדפס בחי' הגר"ח השלם נדרים אות ג) די"ל דהרמ' לשיטתיה ל"ש טענת התוס' מדין אחע"א, והוא דדעת הרמ' (איסורי ביאה טו, ב) דבחיבי לאוין אינו עובר אלא עם קידושין, אבל ביאה בלבד אינו חייב אלא באלמנה לכ"ג, ע"ש. ומעתה, באמת כאן י"ל דמתחילה היא אסורה על כל האחים משום ממזרת, אבל מיד כשאח א' קידשה וקידושין תופסין בממזרת, אז אה"נ על כל האחים אין כאן איסור אשת אח דאחע"א וכבר אסורים בה משום ממזרת, מ"מ עיקר שם ערוה של אשת אח יש כאן, אפי' אם אין איסור חל, דסו"ס הרי קידשה אחיו והיא ערוה של אשת אח. [וכן נקט אחיעזר (ח"א סי' ג אות א) דעיקר ערוה של אשת אח חל כאן לכולם].

ומעתה שוב א"א להם לקדשה בקידושין, דהרי היא אשת אח ואין קידושין תופסין בה, וממילא לא יתכן כעת לכולם לעבור עליה משום ממזרת דליכא קידושין, וממילא שוב חל איסור אשת אח, דאין כאן איסור ממזרת.

ותוס' דנתקשו בזה צ"ל דס"ל כהראב"ד איסורי ביאה שם, [וכ"ה דעת הרבה ראשונים, ע' רמב"ן וריטב"א בקידושין עה, א ועוד]. דליכא דין כזה דבעינן קידושין בממזרת, ומאחר דחייב בכל גווני תו לא פקע איסור ממזרת, והקשו שפיר דאחע"א, אבל הרמ' לשיטתיה לק"מ.

ולמעשה מבואר בדברי הגר"ח שנקט מסברא דדין זה של הרמ' הוא בכל גווני, דלעולם אינו חייב באיסור ממזרת אלא עם קידושין, ולכן אפי' עכשיו באשה זו דלא שייך בה קידושין משום איסור אשת אח מ"מ בעינן קידושין לאיסור ממזרת ולכן פקע איסור ממזרת. ואין זה דבר מוסכם, והמנח"ח (מצוה תקס אות ח) נקט דלרמ' אם אך ל"ש קידושין חייבים בלי קידושין, וכגון אחותו ממזרת חייבים בלי קידושין, וכן כתב בקובץ הערות מעצמו (סי' מה אות יא) ליישב שיטת הרמ' מגמ' יבמות (צז, א) ע"ש.

[ויש לפלפל דשמא גם לפי"ז חל איסור אשת אח דהוי איסור מוסיף שגורם תוספת של איסור ממזרת שחל עכשיו בלי קידושין, וע"י חלות איסור אשת אח חל איסור ממזרת בלי קידושין, ואפשר זה נקרא מוסיף באיסור אשת אח, ויל"ע אם יש צד לומר כן].

{איסור מוסיף וכולל בשני שמות}

עוד נידון בראשונים בכל הסוגיא, הבא על בת בתו וכו'. ע' תוס' יבמות (לב, ב) שהוכיחו ממשנה השנית דגם מוסיף משני שמות משכח"ל לחול, דתנן בבא על בת בתו דחייב משום כלתו אם נשאה בנו, וק' איך חל איסור כלתו על איסור בת בתו, ובגמ' אינו מפורש, אבל כפשוטו הוא משום דין איסור מוסיף, וכן מפורש ברמ' בפיה"מ, והיינו מיגו דע"י איסור מוסיף לשאר אחיו משום אשת אח, ממילא חל עליו איסור כלתו, ומפורש דמהני משני שמות.

אך כתב העולת שלמה דתוס' הרי כתבו (ד"ה ואחות אשתו) דמשכח"ל באיסור בב"א אם נתקדשה פחותה מבת ג' ונעשה ג' שנים, וא"כ י"ל דחל ע"י איסור בב"א, ע"ש.

וכן מדויק ברש"י (ד"ה מודה ר' יוסי) שכתב דבמתני' איכא איסור מוסיף ואיסור כולל ואיסור בב"א, ובשלמא איסור כולל היינו לגי' רש"י אחות אשתו, אבל איסור בב"א מנ"ל, ולהנ"ל א"ש דאיסור כלתו חל בב"א, וכמש"כ בעולת שלמה.

והנה עוד כתב בעולת שלמה לדקדק בפירש"י דאפשר ס"ל דאפי' מוסיף בשני שמות לא מהני, וזה תלוי בפ"י הגמ' ריש יד, ב, דהתם מיירי במשנה במי שבא על אמו וילדה בת ואסורה לו משום בתו ואחותו, ונשאת לאחיו ונאסרה לשאר האחים באיסור אשת אח כמו כן הוי מוסיף לדידיה. ושוב נשאת לאחי אביו וכו' ובזה יש גרסאות שונות בגמ', גרסת הגמ' לפנינו הוא דנאסרה עכשיו לגבי שאר אחי אביו, והיינו משום איסור אשת אח, ממילא הוי מוסיף דחל עכשיו בזה איסור אשת אחי אביו לגבי ידיה.

ורש"י בלשנ"א הביא גי' אחרת דכשנשאת לאחי אביו נאסרה בבניו משום אשת אב, ומיגו דיש מוסיף להם של אשת אב חל עליו בה איסור אשת אחי אביו, וכן גרס בתו"י.

וכתב התו"י דמוכח לפי"ז דדין איסור מוסיף הוא אפי' בב' שמות איסור, דהרי אינו מוסיף אותו איסור של אשת אחי אביו, אלא או לגרסא שלנו איסור אשת אח, או איסור אשת אב, ומכח זה חל לגבי ידיה איסור אשת אחי אביו.

אולם באמת בתחיל"ד רש"י אינו ברור, ומשמע שם דרש"י מפרש דהמוסיף כאן הוא על אחיו של עמלק כאן שבא על אמו, וזה צ"ע דעל כולם כבר נאסרה באיסור אשת אח כמו לגבי עמלק ידיה, ואיך חל איסור אשת אחי אביו. ופ"י הרש"ש די"ל דכוונת רש"י לגבי אותו אח שנשאה, ולא מת אלא גרשה, [ודלא כרש"י ע"א שמת וע"ש בתוי"ט שהקשה על רש"י למה הוצרך שמת], ולדידיה נאסרה עכשיו באיסור אשת אחי אביו, ומיגו דחל עליו איסור אשת אחי אביו כמו כן חל לכולם, ולפי"ז הוא באמת מוסיף של שם א'. [עוד כתב הרש"ש דיתכן שמת ורק בלי בנים וא"כ לכולם אין איסור אשת אח].

וכתב בעולת שלמה די"ל דבאמת רש"י דחק כן די"ל דס"ל דליכא איסור מוסיף אם הוא משני שמות נפרדים.

באופן דדין איסור מוסיף משני שמות יש כפשוטו ב' ראיות בסוגיין דחל, חדא ממשנה בבא על בת בתו כראיית התוס' ביבמות, ועוד מסוגיא דלעיל בבא על אמו וכמש"כ בתו"י, ולרש"י שם יתכן דלא הוי שני שמות. ובכולל כתבו התוס' דבעינן שם א' דווקא.

ובאמת מצינו תשובה מפורשת שרש"י נסתפק בדין זה ושאל את רבו רבינו יצחק בר יהודה, [ע' שו"ת רש"י סי' ל, ונדפס בסו"ס ערוך לנר עמ"ס נדה], ושם שאל רש"י למה במשנה חל איסור כלתו על בת בתו, ורבו השיבו דהוי בכלל איסור מוסיף ואפי' בשני שמות וכגמ' לעיל, וע' ערל"נ בשו"ת בנין ציון (סי' ס אות ז) דרש"י כנראה היה ס"ל דלא מהני בשני שמות, ועכ"פ דעת רבו מפורש דמהני.

והנה, כל הנידון כאן באיסור ערוה דהאיסור הוא אותו פעולה ואותו מעשה ביאה וע"ז דנו בשני שמות, אבל מה יהיה בב' שמות נפרדים, שהם באמת ב' דברים שונים לחלוטין, ויש כמה דוגמאות לזה באחרונים, ע' נוי"ב (קמא או"ח סי' לה) בבא על אשת איש כשהיא טהורה דנאסרה לבעלה משום סוטה, ועכשיו פירסה נדה אין איסור נדה חל על איסור סוטה. וכתב הנו"ב דיש לדון דיש כאן איסור מוסיף של טומאה דנדה טמא ואסורה למקדש, ומיגו דאסורה למקדש שמא חל נמי איסור נדה לבעלה ולבעלה, ושו"ט דאין כאן מקדש בזה"ז ואינו נוגע וכו', ע"ש. ובעמודי אור (סי' קיז אות ג) תמה עליו דמה שייך איסור טומאה למקדש לומר שיש כאן מוסיף לאיסור ביאה של נדה, הלא ב' דברים שונים הם, זה איסור כניסה למקדש בטומאה וזה איסור ביאה, ומהיכ"ת הוי בכלל מוסיף, וגרע משני שמות.

וע"ש שהאריך דכפשוטו איסור הנאה לעיל הוי בכלל איסור מוסיף לאכילה הגם שהוא פעולה אחרת לגמרי, ולעיל דף יד הבאנו דמהך סברא ס"ל לתוס' חולין (קא, א) דלא הוי איסור מוסיף דאינו אותו סוג איסור, וגרע משני שמות בעריות.

עוד דן בזה בעמק יהושע (להג"ר איזק חריף) סי' טו לדון בחמץ של טבל דיחול איסור חמץ בפסח דהוי איסור מוסיף של בל יראה, ודן כנ"ל דאינו דומה לשני שמות דכאן הוי איסור של אכילה ובל יראה איסור שהייה בביתו. וע"ע אבני נזר (חו"מ סוף סי' עט) עוד יותר דא"א לדון מצד איסור החל על הנבעלת דהוי מוסיף לבעול דג"ז אינו אותו מעשה, דהיא קרקע עולם וכו', ע"ש.

והנה, כ"ז לגבי איסור מוסיף, אבל איסור כולל כבר כתבו התוס' כאן (ד"ה הבא) דאפי' לר' חייא ביבמות שם דמודה ר' יוסי באיסור כולל מ"מ דווקא בכולל בשם א' ולא בשני שמות איסור, ע"ש. וע' ברכת הזבח שכתב דבזה חלוק כאן איסור מוסיף מאיסור כולל, וע' קה"י (פסחים סי' לב אות ב בסוגריים) דכולל אין הוספה על החתיכה אלא דהאיסור גורם איסור על חתיכות אחרות וזה נגרר עמה ולזה בעינן שם אחד דווקא, ע"ש.

ולמעשה ג"ז אינו פשוט, דהגם דתוס' כתבו כן בשיטת ר' יוסי, מ"מ בשער המלך (איסורי ביאה יז, ח) הוכיח דרבנן ביבמות שם פליגי דגם בב' שמות חל בכולל, ואדרבה להלכה פסק הרמב"ם כן (סנהדרין יד, ד) וא"כ לדינא גם באיסור כולל חל בשני שמות.

וכן העיר הרש"ש ממשנתו כאן בריו"ח בן נורי ע"ש.

וכן פירש במרכבת המשנה (ביאת מקדש ט, יב) במחלוקת רמ' וראב"ד שם בזר ששימש בשבת דנחלקו אם איסור כולל משני שמות חל או לא, ולראב"ד באמת אינו חל.

וראה עוד באבני מילואים (שו"ת סי' טו) כתב בהא דקיי"ל בשו"ע (יו"ד סי' רטו ס"ה) דאם אמר שבועה שלא אשתה יין וחזר ואמר הריני נזיר אינו חייב אלא משום שבועה דאחע"א. וקשה הלא חלות נזירות כולל נמי עוד דברים חוץ מין כגון תגלחת וטומאה, וכתב האבנ"מ דהוי כולל של שני שמות, וזה אינו חל כמש"כ התוס', ומבואר דגם למעשה אינו חל, והוא כדעת הראב"ד הנ"ל. [אם לא דהתם גרע טפי דהוי שני איסורים שונים לגמרי, ולא רק שני שמות איסור].

ולסיכום איסור מוסיף כפשוטו מוכח בסוגיין דחל בשני שמות בעריות, ונחלקו האחרונים בשני סוגי איסור נפרדים. ואיסור כולל תוס' כתבו דלר"י אינו חל משני שמות, וכנהא נחלקו הרמב"ם והראב"ד לדינא אם ה"ה לחכמים אינו חל, ולדברי האבנ"מ קיי"ל בשו"ע דאינו חל בשני שמות, עכ"פ בשני סוגי איסור.

המשך הסוגיא בגדרי גופים מוחלקים ושמות מוחלקים, ונאריך להלן דף טז בגדרי דין גופים מוחלקים בבהמות ונוגע נמי למחלוקת סומכוס ורבנן, ע' להלן.

ובגמ' נחלקו ר"א ורבנן דאפי' בהעלם א' חייב על כל ביאה וביאה לר"א, והיינו דמודה לעיקר הדין דהעלם א' חייב א' ורק ס"ל דביאות מחלקות, או משום דעבד תרתין, ב' פעולות, או משום דא"א לערבן, וע"ז שו"ט בגמ'.

וביבמות (לד, א) מבואר דלר"א לא רק דחייב על כל ביאה וביאה, אלא אפי' על כל כח וכח בביאה חייב בחטאת בפנ"ע, דזה ג"כ מחלקים לשנים, ע"ש וברש"י.

ויש קושיא מפורסמת באחרונים, ע' פני יהושע כתובות (נא, ב) וכה"ק בהפלאה (כתובות שם) דמצינו בגמ' שם דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, ואפי' אם סופה לרצון נמי מותרת דיצרה אלבשה וגם זה הוי בכלל האונס. וא"כ צ"ע כאן איך יתכן לחייב על כל כח וכח, לכאורה מיד אחרי ההתחלה יש יצרה אלבשה, ובאונס אין חיוב קרבן אלא בשוגג.

ותי' הפנ"י דרק אם תחילת הביאה באונס אז אמרינן דגם הסוף מישך שייך להאונס דמתחילה וכהמשך א' דיצרה אלבשה, אבל כאן דבתחילה לא היה אונס אלא שוגג אין מעלה של יצרה אלבשה אח"כ, דכל כולו סברא דעדיין האונס קיים.

וע' מנחת חינוך (מצוה תקנו אות ב) שכתב לדמות לזה מש"כ הכס"מ (סנהדרין כ, ג) דאם יצרה אלבשה הוי אונס כל בעל עבירה יש פטור זה שהיה לו יצר הרע ואיך שייך מזיד בשום מקום בתורה. ובע"כ כנ"ל דרק אם ההתחלה היתה באונס אז פטור אח"כ, אבל אם אין התחלה אונס ליכא סברת יצרה אלבשה.

ועיקר יסוד זה של הפנ"י כן כתבו גם בשו"ת רעק"א (סי' רכא אות ד) ועוד. אבל למעשה בנודע ביהודה (תנינא אבהע"ז סי' קנ) פליג דאפי' תחילתה ברצון ואם יש איזה סיבה דא"א לחייב על ההתחלה אז פטור גם על הסוף דלעולם לא יתכן לחייב על סוף ביאה דיצרה אלבשה ותמיד בביאה הוי אונס בסוף, וכבר הקשה בעמודי אור סי' פז אות ד ומחנה חיים (ח"א סי' צז) דבפנ"י מפורש דלא כנוי"ב.

ובנוי"ב שם תי' עיקר הקושיא באופ"א, דכל דין יצרה אלבשה מצינו בגמ' לגבי האשה, וי"ל דלגבי האיש הבעל לא אמרינן הכי, דסברא הוא דהוא תמיד יכול לגבור על היצר, ולא דמי לאשה, ולכן לר"א האיש חייב חטאת על כל כח וזה"ל האשה הנבעלת פטורה. ויש לציין דעיקר החילוק כבר כתב המהרש"ל ביש"ש (יבמות סי' ו אות ג) לחלק בין איש ואשה אבל מטעם אחר, דסברת הגמ' רק באשה דאינה עושה מעשה והיא קרקע עולם ורק ע"י רוצנה נחשבת כעושה מעשה וע"ז סברא הוא דיצרה אלבשה, אבל האיש העושה מעשה לא שייך לחלק.

עוד תי' בשו"ת עין יצחק (קמא אבהע"ז סי' ע אות כ) די"ל דכל סברת הגמ' שם מספיק לומר דהאשה לא הוי בכלל אשה סוטה שנבעלת ברצון, דיצרה אלבשה ואין זה רצון, אבל אינו אונס גמור, אלא אונס קרוב לשוגג, וא"כ לגבי חובת חטאת עדיין י"ל דחייב חטאת על כל כח וכח אפי' אם יצרה אלבשה, וכל סברת הגמ' שם רק להפקיע דלא הוי בכלל רצון, וכ"כ בעמודי אור (סי' פז), וכן האריך בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' יד) והקשה מה"ט על הפתחי תשובה (קפה, ט) שהביא מחת"ס (שו"ת אבהע"ז סי' קנה) דגם לענין כפרה לשמים יש פטור יצרה אלבשה, והעיר דסברא הוא רק לגבי איסור סוטה לבעלה ולא לגבי חיוב חטאת כמבואר בסוגיין.